Rehák László

A JSZSZK POLITIKAI RENDSZERÉNEK OSZTÁLYTARTALMA ÉS FEJLŐDÉSI IRÁNYZATAI

Az önigazgatású demokrácia mint a JSZSZK mai politikai rendszerének formája

Jugoszlávia mai politikai rendszere forradalmi társadalmi átalakulásának eredménye. Ennek az átalakulásnak megvan a saját folytonossága, de a forradalmi gyakorlat tudatos vizsgálatának és befolyásolásának következtében tartalmában, de különösen formájában jelentősen változott.

Politikai rendszerünk egyik alapvető állandó sajátsága a dolgozók széles rétegeinek szoros és fokozatosan kiépített osztályszövetségében van. Ennek az osztályszövetségnek a magva a forradalmi élcsapattól vezérelt munkásosztály. Sajátossága, hogy a JKP, később a JSZK tudatosan forradalmi tevékenységét és a dolgozók forradalmi cselekvésre való szervezését és mozgósítását sohasem pusztán a hatalom megragadására, a hatalom gyakorlására irányította. Mindig nagy figyelmet szentelt a politikai befolyásra, az igazi osztályérdekek alapján kialakult és a szocializmust igenlő társadalmi befolyás erősödésére. Ezért az új Jugoszlávia politikai rendszerének kezdeti kialakítása idején, még a forradalmunk fegyveres szakaszának idején, többről volt szó mint a régi kizsákmányoló rend hatalmi gépezetének lerombolásáról, annak ellenforradalmi fegyveres alakulatainak a megszálló seregekkel egyetemben való legyőzéséről és az új forradalmi hatósági szervek rendszerének kiépítéséről. Egyben kifejezésre jutott az osztályerők viszonyának döntő megváltoztatása a népfelszabadító mozgalom javára, valamint az új Jugoszlávia létrehozása, támogatása, és a szocialista fejlődés érdekében kifejtett társadalmi tevékenység.

Az osztályszövetség politikája, a politikai rendszer tudatosan sokkal átfogóbb felfogása, hogy az ne szűkülhessen le a hatalmi rendszerre, ez mindenképpen a szocialista Jugoszlávia politikai rendszerének egyik állandója. Ez magába foglalta a proletárdiktatúra tudatosan keresett, majd megvalósított jelentős és sajátos tartalmi formáit. Ezt a gyakorlatot

és felfogást az 1958-ban meghozott JKSZ Programja a következőkben fejezi ki: „A politikai rendszer formái, módszerei és szervezete meghatározott társadalmi tartalomból fejlődik ki, s más és más országban, más és más korszakban különbözők lehetnek — és elkerülhetetlenül különbözők is." (a második magyar kiadás, Újvidék 1972., 111. old.). Majd a gondolatsor folytatásaként: „Így öltött formát a proletárdiktatúra Jugoszláviában, ahol a proletariátus forradalmi eszközökkel kivívta magának a vezető politikai pozíciókat, de csak ezután kellett kiharcolnia döntő győzelmét a reakciós erőknek tápot adó általános elmaradottság fölött... A proletárdiktatúrának nem lehetnek ugyanolyan formái abban az országban, ahol a munkásosztály a hatalom hadállásainak fokozatos meghódításával és erősítésével válik vezető társadalmi tényezővé, mint abban az országban, ahol a belső ellentétek végső kiélezettsége folytán a proletariátus forradalmi fordulattal küzdötte ki hatalmát, amely viharerővel elsöpörte és alapjaiban megsemmisítette a régi gyűlölt politikai rendszert, és bevezette a vezető forradalmi erők nyílt forradalmi diktatúráját és monopolista uralmát." (ugyanott, 112—113. old.).

A szocialista Jugoszlávia politikai rendszerének mint a proletárdiktatúra saját forradalmi talajunkon testet öltő formájának állandó jellegzetessége a demokratikus formák tudatos vállalása és alkalmazása. Ez természetesen nem valamilyen elvont elvnek hódolva történt. Vezető forradalmi élcsapatunk, de a megvalósuló gyakorlat is bizonyította, hogy szó sincs valami általános és teljes demokráciáról, hogy ez mindig az adott helyzetből kiindulva valakik számára biztosított demokratikusság volt, amelyből formálisan vagy lényegében mindig voltak kirekesztettek is. De a forradalom kibontakoztatásának állandóan jelenlévő céltudatos törekvését képezte a dolgozók, a szocialista fejlődést igénylők mind nagyobb sokaságának tevőleges részvétele a közügyek intézésében, a társadalmi folyamatok alakításában, kifejezésre juttatva és érvényt szerezve saját társadalmi elvárásainak a szolidaritás és a közös döntéshozatal elve alapján. Ez a demokrácia a társadalmi viszonyok szocialista jellegének erősödésével formailag is, de méginkább a valóságban, a JKSZ Programja megfogalmazásával élve (II. magyar kiadás, 157. old.) „a társadalmi élet minden terén óriási mértékben bővíti a dolgozók igazi demokráciáját".

Ezért is beszélhetünk az önigazgatás kezdeteiről úgy, hogy azok már jelen vannak a forradalmi társadalmi változások indulásakor. Az önigazgatás intézményesített formáinak bevezetése, az az eltökéltség, hogy egész társadalmunk az önigazgatói viszonyok megvalósítását mint átfogó társadalmi viszony megvalósítását vallja alapvető programjának, az önigazgatású szocialista demokráciának — mint a politikai rendszerünk formájának — szilárd és tartós fejlődési alapot nyújtott. Ez az alap a formákat gyorsuló változásnak vetette alá, de az önigazgatás mint lényeges belső tartalom a változtatásoknak megbízható, elvszerű támaszul szolgált, megóvta politikai rendszerünk formáinak fejlesztését a felesleges tévutaktól.

A proletariátus diktatúrája és az önigazgatású szocialista demokrácia

Az önigazgatás mint átfogó társadalmi viszony megvalósítása formailag, óriás mértékben kibővítette a dolgozók igazi demokráciáját, de nem szüntethette meg nálunk sem a szocialista társadalomnak mint átmeneti társadalomnak ellentmondásosságát. Történelmi hordereje abban van, hogy az érdekek sokrétűsége — és nem egy esetben ellentmondásossága — közvetlenebbül jut kifejezésre kevesebb közvetítő révén. Ezenkívül megvan a lehetősége annak — és ezzel politikai rendszerünk él is —, hogy a jelentkező ellentmondásokat idejekorán áthidalja, illetve a megfelelő megoldásokat megtalálja, és azokat mielőtt még tényleges feszítő erőként jelentkeznének semlegesítse. Erre az önigazgatású szocialista demokrácia nagy lehetőségeket kínál, de a társadalmi tartalom lényege továbbra is megmarad, továbbra is proletárdiktatúra megvalósulásáról van szó.

Nem mindegy milyen irányban keressük és találjuk az ellentmondásokat áthidaló megoldásokat. A tudományos felismerés, a tudatosító szocialista társadalmi erők, a közvetlen termelők és dolgozók hiteles társadalmi elvárásainak alapján lehetséges, és egyedül az lehet a tényleges megoldás, amelyik a munkásosztály közvetlen és történelmi érdekeit, az osztálynélküli társadalom létrehozását szolgálja. Ez viszont más szóval a proletariátus diktatúrájának belső tartalma. Ez nem jelenti azt, hogy a célok megvalósítása érdekében nem léphetünk egy lépést hátra, hogy azután kettőt léphessünk előre, de ezt itt többé-kevésbé tudatosan kell vállalnunk. Azt sem jelenti a proletariátus diktatúrája, hogy a munkásosztály valami szűk, elszigetelt osztályérdekeiről van szó, amely merőben különbözik, vagy éppenséggel szembehelyezkedik mint ellentétes osztályérdek a többi dolgozó osztály alapvető érdekeivel.

Jugoszlávia forradalmi gyakorlata és a munkásosztály vezette osztályszövetség politikája számtalanszor igazolta Marx tételét, hogy a proletariátus magát mint osztályt csak úgy szabadíthatja fel, hogy a szocialista társadalom többi osztályát is felszabadítja, és velük együtt teremti meg a társult munka társadalmát. Ez teszi lehetővé a széles körű demokratikus módszerek alkalmazását, de nem változtat a lényegen, azon, hogy alkotó módon a munkásosztály jelentős része az osztály szövetségeseivel együtt mint osztály biztosítja vezető társadalmi szerepét, és ebből a helyzetéből keresi a szocialista társadalmi viszonyoknak megfelelő megoldásokat, forradalmi élcsapatától vezérelve osztályszövetségeseivel építi és irányítja szocialista társadalmunkat.

Az önigazgatású demokrácia mint közvetlen, alkotó jellegű, tömeges és tényleges demokrácia

Az önigazgatású demokrácia a társadalmi forradalmi megmozdulások során, ha nem is mint rendszer, de mint a forradalmi tömegek ösztönszerű törekvésének kifejezője sok esetben megmutatkozott. Példaként említjük

az októberi forradalom szovjetjeit Lenin idejéből. Ezek a szovjetek nem voltak csak a munkások és szegény parasztok hatalmi szervei, de a forradalomba indult és a forradalmi győzelemre mozgósított tömegek önszervezkedési formái is. A rövidéletű Magyar Tanácsköztársaságban a még rövidebb életű Szlovák Tanácsköztársaságban, a bajor főváros ideiglenes munkáshatalmi szerveiben, Bécs gyárainak munkástanácsai és Európa-szerte, ahol nem jutott kifejezésre az akkori forradalmi helyzetben teljes egészében, elsősorban a munkásság és városok kispolgárainak eltökéltsége, hogy forradalmi úton szerezzenek érvényt társadalmi elvárásaiknak — mindenütt legalább alapjellegzetességként jelen van a forradalmi helyzetben alakult tanácsok tömegessége és közvetlensége.

Ez a körülmény a forradalmiasult dolgozók önszervezkedési formája, a tömegesség és közvetlenség jelen van a második világháború végén és közvetlenül a háború befejezését követő idők népbizottságainak a felépítésében és a tevékenységük tartalmában azokban az országokban, ahol lebontásra került a fasiszta és kizsákmányoló burzsoá rend, és sajátos körülmények között néhány év alatt kialakult és megszilárdult a proletárdiktatúra népi-demokrata formája.

Nálunk Jugoszláviában ezt a folyamatot már a népfelszabadító háború és a szocialista forradalom szervezett kibontakozásának első hónapjaitól nyomon követhetjük. Saját forradalmunk kibontakozásának példáján különösen szembetűnik a népfelszabadító bizottságok sokoldalú szerepe, amely szerep nem szorítkozik szűken csak a hatalom gyakorlására. De ez a jellegzetesség jelen van a népi demokrácia többi hatósági szerveinél népbizottság, népi tanács stb. amelyek különösen kezdetben elsősorban az összeszervezkedésen, a kezdeményezésen alapuló, alakozók nagy számának közös elhatározása alapján jelentős vállalkozásokat visznek végre a területükön végigvonuló vagy állomásozó katonaegységek szükségleteinek a kielégítésében, a lakosság életkörülményeinek a lehetőségekhez mért normalizálásában és a háborús pusztítások gyors helyrehozásában. Itt azoknak az időknek a népi bizottságai — noha hatalmi szervek voltak olyan értelemben is, hogy lehetőségük volt katonai kényszert is alkalmazni — eredményességüket az biztosította elsősorban, hogy kifejezték az osztályöntudatos dolgozók, az előretekintő lakosság nagy tömegének gondolkodási módját, szolidaritáson alapuló érzelmeit és alapvető társadalmi elvárásait, azok valóra váltására szervezési kereteket nyújtottak és lehetővé tették, hogy a tettre kész lakosság szervezetten és közvetlenül részt vegyen a sürgető feladatok megoldásában.

Jugoszlávia erre sajátos példa, de megtalálható ez a jellegzetesség más országok forradalmi átalakulásában is a második világháború végén és közvetlenül a háborút követő időkben, ami abban nyilvánul meg, hogy a politikai szervezkedés, a Kommunista Párt és az antifasiszta népfelszabadító társadalmi-politikai szervezetek nemcsak irányítják és befolyásolják a népfelszabadító hatósági szervek munkáját, de a maguk módján szinte szervezeti keretet biztosítanak az érdekelt és mozgósított tömegek

közvetlen bekapcsolódására az előttük álló és sajátnak érzett feladatok megoldásában.

A tevékenység lényegét vizsgálva, joggal állapíthatjuk meg, hogy itt jelen vannak az önigazgatás csírái. Az érdekelt dolgozók közvetlen, alkotó módon és tömegesen valósítják szűkebb, vagy szélesebb közösségünk feladatát. Ez a részvétel elsősorban a saját belátás és a részvétel szükségessége felismerésén alapul. Az akkori hatósági szervek mozgósító és szervező szerepe dominál, és csak másodsorban van jelen a kényszerítő-büntető hatalmi közbelépés. Ezért is jellemezzük az ilyen helyzetet mint közvetlen, alkotó jellegű, tömeges és tényleges demokráciát.

Az önigazgatásnak intézményesített formájának bevezetésével, egész társadalmunk szilárd eltökéltsége, hogy a szocialista társadalmi viszonyait átfogó módon az önigazgatás alapján alakítja és fejleszti, nálunk Jugoszláviában a proletár diktatúra megvalósítása tartósan tartalmilag és formájára is nézve demokratikus módon valósul meg. Ezért is határozzuk meg az önigazgatási demokráciát nálunk mint közvetlen, alkotó jellegű, tömeges és tényleges demokráciát.

A társult munka önigazgatású demokráciája mint a szocialista demokrácia alapvető és lényeges tartozéka

Társadalmi átalakulásunk forradalmi logikája alapján, az elméleti meggondolások, de társadalmi gyakorlatunk is igazolta, hogy a politikai rendszerünk — mint a közvetlen szocialista demokrácia eszközeivel kiteljesülő proletárdiktatúra — igényli a munkásosztály társadalmi súlyának folytonos növelését. Ennek a folyamatnak nálunk kialakult formája az önigazgatás. Ez tette lehetővé az osztály jellegű korlátok hatékony lebontását szocialista társadalmi viszonyaink erősítése érdekében.

Szocialista társadalmunkban a tőkés rendszer forradalmi megszüntetése után az osztályjegyek megnyilvánultak többek között az öröklött társadalmi különbségekben, az új államgépezet kényszerének szükségszerű alkalmazásában, a dolgozók társadalmi tudatában. Az önigazgatás erősödésével gyorsan háttérbe szoríthattuk az előjogokat a termelés irányításában és az elosztásban. Az önigazgatású szocializmusunk bebizonyította, hogy mennyire alkalmas az etatista viszonyok leépítésére anélkül, hogy jelentősebb megrázkódtatás érje társadalmi fejlődésünket. Az önigazgatás a dolgozók hatékony azonulási lehetőségét biztosította egész társadalmi közösségünkkel, de ez a folyamat hangsúlyozottan kifejezésre jutott a munkahelyen, és érezhető a közvetlen környezetünkben is.

Az önigazgatás fejlődése nálunk már elérte nemcsak a felismerést, hogy az átfogó társadalmi viszonnyá kell alakulnia, aminek tengelyében a közvetlen termelők és az egész munkásosztály a teljes társadalmi újratermelés döntő befolyásolása van, de ez már megvalósulóban van társadalmi gyakorlatunkban. Ennek a célnak elérése érdekében a társult

munka önigazgatású demokráciája az a rendszer, amely hosszú távra biztosítja szocialista társadalmunk kiegyensúlyozott és szilárd fejlődését, társadalmi viszonyaink szocialista jellegének állandó erősödését.

Az önigazgatású szocialista demokrácia és az ezzel a demokráciával ellenszegülő erők

Szocialista önigazgatású rendszerünk kiteljesedését gátló erők jelenléte és jelentkezése egyáltalában nem elméleti lehetőség. Gyakorlati társadalomépítő tevékenységünkben kifejezettebben, vagy palástoltan gyakran találkozunk nézetekkel és érdekekkel, amelyek tudatosan, vagy ösztönösen ellenszegülnek az önigazgatású szocialista demokrácia erősödésének. Lényegében olyan szándékról van szó, amely igyekszik megrövidíteni az önigazgatókat, hogy uralják az egész társadalmi újratermelést, és saját szűk egyéni vagy réteg érdeküket védik azzal a szándékkal, hogy saját maguk számára indokolatlan kiváltságokat biztosítsanak.

Két különböző rétegről van elsősorban szó, a bürokráciáról és a technokráciáról, amelyek eredete és arculata különböző, gyakran egybecsendül magatartásuk, az önigazgatású szocialista demokráciával szembeni ellenszegülésükben.

A bürokratikus magatartás és csoportérdek az emberek feletti hatalom, az igazgatás alapján jut kifejezésre. A technokratikus szűk csoportérdek a szaktudás és munkafolyamat kulcsjellegű vezetőszerep értesültségén alapuló indokolatlan előjogok igénylésében nyilatkozik meg. Mindkettőnek közös vonása, hogy a munka eredménye szerinti elosztás elve ellen lép fel, és saját érdemét túlértékeli, saját magának érdem nélküli anyagi és társadalmi előnyöket szeretne biztosítani.

Az ilyen törekvéseknek ideológiai kifejezője az önigazgatók rátermettségének lebecsülése, az önigazgatás lehetőségének lekicsinylése.

Soknemzetű társadalmi közösség lévén az önigazgatásellenes magatartás, a bürokratikus is, de a technokrata is, gyakran nacionalista jelszavakhoz folyamodik. Ez a nacionalizmus gyakran a letűnt burzsoá rendszer jelszavaival, érvelésével és gondolatmenetével azonos, belső társadalmi tartalma viszont saját ellentmondásos szocialista tulajdonukból fakad, s mindenképpen parazita módra indokolatlan társadalmi és anyagi előjogok megszerzését célozza.

A szubjektív szocialista tényezők a szocialista demokráciában

Azért, mert közvetlen, tömeges és tényleges önigazgatású szocialista demokráciának, igen lényeges szerepük van politikai rendszerünkben a szubjektív szocialista tényezőknek. A szocialista társadalmi tudat útmutatásai, a tudományos meglátásnak nélkülözhetetlen szerepe van az ellentmondások megfelelő áthidalásában és a dolgozók társadalomformáló alkotóerejük kibontakoztatásában.

A Kommunista Szövetségnek és a társadalmi-politikai szervezeteknek, de mindenekelőtt a JKSZ-nek kettős vonatkozásban nyilvánul meg irányító szerepe. Először úgy, hogy mozgósít, befolyásolja az önigazgatókat társadalmi elvárásaik helyes konkretizálásban és döntéshozatalukban. De úgy is, hogy mint szervezet külön felelőssége és szerepe van politikai rendszerünkben, amely alapján önállóan és nyilvánosan vállal felelősséget munkásosztályunk és az ország egész társadalma színe előtt. Ez az utóbbi szerep nemcsak országos viszonylatban, de a társultmunka-szervezeteiben és társadalmi-politikai közösségünkben is lényeges. Politikai rendszerünk fejlesztése, többek között ezt a közvetlen szerpet fogja határozottabban önigazgatásunk belső szerkezete kialakítani és ezáltal a politikai döntéshozatalt még biztosabb úton továbbfejleszteni.

A politikai döntéshozatal mechanizmusának további társadalmiasulása

A politikai döntéshozatal fogalmának különben két általános elterjedt értelmezése létezik. Az egyik szorosabban fűződik a politikai hatalom gyakorlásához, így hatalmi gépezet szerepének betöltése során szükséges közvetlen célok és feladatok meghatározását jelenti. A másik gyakori értelmezése általánosabb és nem szorítkozik kizárólag a politikai hatalom működésére, hanem a közügyek intézésében való részvételre, ideértve a döntéshozatal mechanizmusát is. Mind a két értelmezés azonos nálunk és a politikai döntéshozatal ilyen két értelmezésének társadalmi és külön osztálytartalma lényeges politikai rendszerünk további fejlődése szempontjából.

Jugoszlávia forradalmi logikája szorgalmazta még a fegyveres harcok időszaka kezdete óta, hogy a népfelszabadító bizottságok mind az új forradalmi hatósági szervek a hatalom gyakorlásában mind több dolgozót vonjon be az ügyek és feladatok intézési módjának meghatározásába, és ennek alapján vagy az akkori idők felsőbb hatalmi utasításai alapján magának a hatalomnak a gyakorlásába. Ezért a saját körülményeikben kibontakozott szocialista forradalom számára és a kialakuló proletárdiktatúra Jugoszláviában megvalósuló formája számára — a közvetlen szocialista demokrácia már nevében is utal erre a körülményre — lényeges volt, hogy nemcsak az új forradalmi népfelszabadító hatalmi szervek mögé sorakozzanak fel nagy tömegek, és hogy támogassák azokat működésében, hanem hogy az új forradalmi hatósági szervek sokkal közvetlenebbül legyenek az övéi, nemcsak az ellenőrzés gyakorlásával, a munkájukba való betekintés által, ügyködésükről szóló jelentésük megvitatása által, hanem elsősorban működésükben való részvét által. Így valósulhatott meg a hatalmi rendszer kiépítése és működése területén a JKP osztályszövetségre vonatkozó stratégiai fontosságú vonala. Ezért beszélhetünk arról, ahogyan azt Kardelj elvtárs megfogalmazta: „Az önigazgatás nálunk a népfelszabadító háború idején született, s kezdettől fogva a szocialista forradalom egyik tényezője és formája volt." (E. Kar-

delj: Szocialista önigazgatás, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1976. 396. old.).

Politikai rendszerünk további fejlődése a háború utáni időszak egyik jelentős forradalmi jelszava értelmében, a dolgozók önkezdeményezésének szorgalmazását serkentő elve szellemében, tovább szélesítette a dolgozók, a polgár olyan társadalmi helyzetét, amely forradalmunk logikája alapján, elutasítja azt a lehetőséget, hogy a hatalom gyakorlásának egyszerűen tárgya legyen, s igényli, hogy mindinkább minden lényeges társadalmi folyamat alanya legyen.

Ennek az elvnek megvalósulása érdekében a hatósági szervek működésében szükségessé vált alkotmányjogilag meghatározni a képviseleti szervek és a közigazgatási szervek működésének nyilvánosságát, beszámolási kötelezettségét, az egyedi felelősségének elvét stb. Hatással volt ennek az általános elvnek biztosítása a hatalmi szervek és a közigazgatási gépezet létrehozási módjára: a választásra, illetve a kinevezést megelőző pályázat kiírására, a megbízatási időtartam korlátozására, a tisztségek egy személyben való korlátozására. De kihatott ennek az elvnek érvényrejuttatása a hatósági képviseleti szervek és más hatósági szervek döntéshozatali módjára is. Hatósági szerveink munkájában kezdettől jelen van a tanácsok, munkacsoportok és más kollektív segédszervek megalakításának kötelezettsége, előzetes tárgyalásuk eredményének figyelembevétele. A kommunális rendszer bevezetésével és a helyi közösségek megalakulásával a választók gyűlésén túlmenően politikai rendszerünk bevezeti a fontos döntések meghozatalakor a közvetlen akaratnyilvánítás intézményét. Az itt felsorolt szervezeti-jogi keretek mellett mindig figyelembe kell venni, hogy társadalmunk tudatos szocialista erői a JKP, később a JKSZ vezetésével állandóan tevőlegesen oda hatottak, hogy a meglévő keretek tartalmilag is a döntéshozatal társadalmasiasodását jelentsék. Ez egyben segítséget is jelentett a különféle ellenszegülések leküzdésében, és elősegítette, hogy szocialista közvetlen demokráciánk ne formalizálódjon, s a dolgozó és a polgár általában mindinkább a döntéshozatal tényleges alanya legyen. Más szóval, hogy a szocialista demokráciának rendszere mint körülményeinknek megfelelő formát öltött proletárdiktatúrája mindinkább magának az osztálynak, a munkásosztálynak és szövetséges osztályoknak közvetlen hatalmi rendszerévé alakuljon.

A társadalmi-politikai közösségek funkcióinak további társadalmiasodása

Az önigazgatásnak mint mindinkább átfogó társadalmi viszonnyá való fejlesztése közvetlenül kihat a társadalmi-politikai közösségek funkcióinak további társadalmiasodására. Egyben az e körülmény és igény, hogy a munkásosztály és a dolgozók általában uralják az egész társadalmi újratermelés döntő kérdéseinek meghatározását igényli a döntéshozatal módjának és intézményeinek további fejlesztését.

Az 1974-es alkotmányos rendszerünk tovább fejlesztette politikai rend-

szerünket, de az 1977. év politikai mérlegeléseinek eredményei félreérthetetlenül kitűzték a célt, hogy önigazgatású politikai rendszerünket tovább kell fejlesztenünk. Az 1978-as év, a jelentős politikai megbeszélések és az utóbbi négy év eredményeinek és nyílt kérdéseinek éve, a JKSZ kongresszusainak éve világosan meg is fogja határozni a következő szakasz fejlesztési feladatait és formáinak lényeges körvonalait. Vonatkozik ez önigazgatású szocialista társadalmunk alapvető irányító és vezető eszmei ereje, a JKSZ társadalmi funkciója megvalósítási módjára és szervezettségére, de vonatkozik küldöttrendszerünk intézményesített elemeinek és a szkupstinai rendszer továbbfejlesztésére, tekintettel arra, hogy az 1978. év az új küldöttségek választásának és megalakulásának éve is egyben.

Mindenképpen ma már kirajzolódik a községek, mint politikai rendszerünk alapvető társadalmi-politikai közösségeinek működésében az a hatás, amelyet az 1974-es alkotmányos rendelkezések gyakorolnak működésük társadalmiasodásában. Azonkívül hogy a küldöttrendszer növekvő társadalmi hatást tartalmaz a községi szkupstinák működésében két körülmény jelent lényeges fejlődést. Az egyik körülmény az önigazgatású érdekközösségek életrehívása és működésük kezdete, a másik a helyi közösségek új szerepe politikai rendszerünkben és hatásuk a község, mint társadalmi-politikai közösség életében.

Az önigazgatású érdekközösségek, nemcsak a termelő és nemtermelő munka szabad cseréjének intézményesített formái, amelynek tartalma első tapasztalataink alapján jelentős nehézségek leküzdésével fog csak tartalmilag kiteljesülni, de mint társadalmi szerve egyben a szkupstinai döntés jelentős tényezője is. Bizonyos értelemben, az alkotmányos rendelkezések alapján, a községi szkupstina szerves részeként is jelentkeznek.

A helyi közösségek ma már az új alkotmányos meghagyások alapján közvetlenül kifejezésre juttatják területükön az önigazgatásilag szervezkedett dolgozók és polgárok álláspontját, érdekeit és részvételüket az önigazgatású döntéshozatalban küldöttségeik küldöttei által a község szkupstinája munkájában a külön létesült helyi közösség tanácsán keresztül.

A köztársaságok és tartományok megnövekedett jogköre és felelőssége megvalósításában a társadalmi jelleg erősödését elsősorban a községekben végbemenő folyamatok tükröződése által fejezik ki. De ezen felül a társadalmi-politikai szervezetek hatása növekedésével a közügyek intézésében és a társult munka szervezeteinek közvetlen hatásában, de a gazdasági kamaráknak, mint a társult munka szervezeteinek közvetett hatását kifejező szervezetek is hangsúlyozzák a társadalmi viszonyok szabályozásában a nemállami, társadalmi jelleget.

Ezért is hangsúlyozta Tito elnök a JSZSZK Elnökségének 1976. november 26-i ülésén: „A föderációban új viszonyok jöttek létre. Érvényesült a köztársaságok és tartományok önigazgatási önállósága, és egyúttal megerősödött egységük is. Ma sokkal felelősebbeknek érzik magukat, nemcsak saját fejlődésükért, hanem az egész közösség előrehaladásáért. Mert csak az ilyen politikában látják Jugoszlávia nemzetei és

nemzetiségei a teljes nemzeti érvényesülések és a sokoldalú szocialista fejlődés lehetőségét." (Létünk, 1977. 2. szám, 7. oldal)

Jugoszlávia szövetségi államszerkezete az önigazgatás erősödésével sajátos fejlődésen ment keresztül. A köztársaságok és tartományok egyedisége, jogai és felelőssége határozottabban rajzolódik ki, de az egymásrautaltság és kapcsoltság tudata és gyakorlata mind határozottabb alakot ölt. Alkotmányjogilag ezt a fejlődést az 1974-ben meghozott alkotmányos rendszerünk jelöli meg. Belső társadalmi tartalma pedig Jugoszlávia nemzetei és nemzetiségei kapcsolatának további fejlődése elsősorban pedig az önigazgatás erősödése a munkásosztály befolyásának növekedése alapján valósul meg. Ez a társult munka szervezetének növekvő szerepét és szocialista tudat szervezett erőinek, elsősorban a JKSZ eszmei és politikai befolyását is jelenti, egyben az állami hatalom szükséges beavatkozását, de az előzetes érdekegyeztetés alapján, amelyet új alkotmányos rendszerünk határoz meg.

A köztársaságok és tartományok jogainak, de felelősségének növekedése, a belső társadalmi fejlődésünk eredményei, az utóbbi években a gyakorlatban bizonyították szövetségi államszerkezetű országunk egységének szilárdulását és társadalmi rendszerünk fejlődésének biztató távlatait.

Ezt a változást szövetségi államszerkezetünkön belül, amelynek lényege az önigazgatás erősödése és a köztársaságok és tartományok új 1974-ben meghatározott alkotmányos helyzete, Kardelj elvtárs a Politikai Tudományok Nemzetközi Egyesülete kerekasztal-beszélgetésén 1975 szeptemberében Dubrovnikban a következőkben részletezte (Edvard Kardelj: Szocialista önigazgatás, Forum Könyvkiadó, Újvidék 1976., 404—405. oldal):

„A szocialista önigazgatás mint koncepció és eszme, illetőleg mint a mi dolgozóink gyakorlata egyúttal a Jugoszláviában élő nemzetek és nemzetiségek szabadságának és egyenjogúságának legfőbb biztosítékát i jelenti. A nemzetek közötti viszonyok fejlesztésének kiindulópontja társadalmunkban nemcsak a politikai és kulturális szabadság, tehát a demokratikus nemzeti szabadságjogok, hanem a gazdasági önállóság is, ami szinte magától következik a munkások és általában a dolgozók önigazgatói helyzetéből. Ily módon a munkások, a dolgozók önigazgatása egyúttal szavatolja minden nemzet önigazgatói önállóságát is a munkában és a munka eredményeivel való rendelkezésben, illetve saját kultúrájuk és civilizációjuk anyagi alapjának megteremtésében. Egy-egy nemzet szabadságának szavatolásához ugyanis — a politikai és kulturális szabadság mellett — elengedhetetlenül fontos, hogy rendelkezzen társadalmi munkája eredményeivel, azaz jövedelmével, szabályozza a társadalmi újratermelés egészét, természetesen kölcsönös függőség és felelősség mellett a többi nemzettel szemben, amelyekkel egy gazdasági rendszerben él... Jugoszlávia népeinek és nemzetiségeinek éppen ez az önigazgatói önállósága bizonyult egymáshoz való közeledésünk, egyesülésünk s egyenrangú, kölcsönös felelősségünk legfőbb feltételének és

mozgató erejének a közös problémák megoldása, a közös célok elérése terén."

Megállapítva, hogy korántsem akarja azt állítani, hogy a már kiépült viszonyokban nem jelentkeznek összeütközések az érdekek különbözése alapján, Edvard Kardelj elvtárs hozzáfűzi: „De egész eddigi tapasztalatunk azt bizonyítja, hogy éppen az önigazgatás a legfőbb tényező az ilyen érdekellentétek kiküszöbölésében, vagyis az ilyen összeütközésekből eredő közös problémák demokratikus rendezésében." (Uo. 405. oldal.)

A küldöttrendszernek mint a JSZSZK politikai rendszerének önigazgatású integráló formájává való alakulása

A küldöttrendszer gondolata már a hatvanas években érlelődött azok a vizsgálódások során, amelyek mérlegelték, hogy az erősödő önigazgatású társadalmi viszonyoknak milyen formák felelnek meg jobban politikai rendszerünk további fejlesztésében. Elvileg bizonyosra vehető volt az a tétel, hogy a termelési viszonyok szocialista jellegének erősödése nem hagyhatja érintetlenül a hatalom gyakorlásának és a társadalmi befolyás megvalósításának módját sem. Ma már nem vitatható, noha a küldöttrendszernek, mint általános rendszernek megvalósítása kezdetén vagyunk, hogy ahogyan azt E. Kardelj megfogalmazta: „A szocialista önigazgatási demokráciának mint a proletárdiktatúra különleges demokratikus formájának lényegét és jellegzetességét éppen a küldöttrendszer adja." (Edvard Kardelj: A szocialista önigazgatás politikai rendszerének fejlődési irányai, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1977. 153. oldal.)

A küldöttrendszer olyan szervezési formának bizonyul, amely az önigazgatású szocialista társadalmi viszonyok adottságaiban a munkásosztály és minden dolgozó számára lehetővé teszi a közvetlenebb hatás megvalósítását és részvételét a hatalom gyakorlásában, de a társadalmi viszonyok önigazgatású alapokon való alakítását is. Ez a rendszer lehetővé teszi nemcsak a munkásosztály egyes részeinek, a dolgozók és a polgárok csoportjának részérdekeinek felszínre kerülését, de a különérdekek önigazgatási alapon, a szocialista elvek figyelembevételével való összehangolását, elsősorban a közvetlenül érdekeltek hathatós részvételével. Ezért is hangsúlyozza E. Kardelj (idézett mű, 153. oldal):

„A küldöttrendszer egybefogja és lényege szerint kifejezi az önigazgatású társadalom szubjektumait és érdekeit, egyszersmind az egyént és érdekeit is, a közérdekűséget, valamint a társadalmat és érdekeit általában. Ezáltal a küldöttrendszer úgy is jelentkezik, mint a társadalom önigazgatási és demokratikus integrálódásának formája, amely képes arra, hogy kifejezze az ember, az egyes érdekközösségek és általában a társadalom mai érdekeit és szükségleteit, valamint a szocialista társadalom továbbfejlődésének haladó távlati céljait és e célok eléréséhez szükséges utakat és eszközöket."

A küldöttrendszer lényeges tartalma a társadalom tömörítése, a társadalmi ellentmondások idejekorán történő felismerése és megfelelő áthidalása. Az ilyen szerep megvalósításához szükség van a küldöttrendszer mindkét, már említett kifejezésre juttatására. Arra is, hogy a hatalom hordozója legyen, de arra is, hogy az önigazgatású közösségek kifejezője legyen és azokban az önigazgatású döntéshozatal folyamatának tartozéka is legyen. Így járul hozzá jelentős módon a küldöttrendszer ahhoz, hogy az önigazgatás mindinkább a társadalmi érdekek és viszonyok rendszereként jelentkezik.

Az érdekek közvetlen jelentkezése, nemcsak a felesleges közvetítők kizárását jelenti, de egyben azt is, hogy a különérdekek nem politizálódnak feleslegesen, hanem a maguk tényleges mivoltukban jelentkeznek. Önigazgatású egybehangolása, vagy egyes figyelembe nem vehető érdek mellőzése nem mehet végbe egyszerűen a küldöttek igyekezete alapján. Az önigazgatású döntéshozatal igényli a szakvéleményezésen alapozott mérlegelést, de a szocialista tudat szervezett erőinek jelenlétét is.

Ezzel kapcsolatban E. Kardelj megállapítja politikai rendszerünk szükséges további fejlesztését sürgetve, hogy „politikai rendszerünk nem oldja meg kielégítő módon annak kérdését, hogy a Kommunista Szövetség vezette szubjektív szocialista erők demokratikusan és felelősségteljesen, de teljes mértékben kifejezésre jussanak az önigazgatók és a küldöttek tudatának és akcióinak befolyásolásában, ezzel a társadalmi problémák megoldásában is . . .” A szocialista tudat szervező erőivel kapcsolatos káros nézeteket jellemezve, két végletben vázolva azokat, leszögezi: „. . . még mindig nem szabadultunk meg teljesen két igen káros irányzattól: az egyik, amely a Kommunista Szövetséget a társadalmi történések peremére szorítja, és valamilyen eszmei-propagandisztikus társadalmi szervezetté teszi, és a másik, amely azt akarja, hogy a Kommunista Szövetség legyen a társadalom monopolisztikus irányítója az önigazgatási munkásosztály és általában az önigazgatási nép helyett.” (Idézett mű, 152. oldal.)

Az államgépezet további demokratizálódása

Az államgépezet további demokratizálódása és egyes funkcióinak fokozatos társadalmasítási folyamata a közigazgatási szervek munkájában nyilvánul meg. Olyan esetekről van szó, amelyekben a közigazgatási szervek saját felhatalmazásuk alapján a felmerült viszonyokat szabályozzák saját jogkörük alapján.

A közigazgatási szervek, úgy a községben mint alapvető társadalmi-politikai közösségben, de az átfogóbb társadalmi-politikai közösségek (tartomány, köztársaság) esetében is, amikor egy-egy adott társadalmi viszonyt a közigazgatási szervek jogkörében tartozóan rendezést igényel, elvben mindig fel kell vetniük a kérdést: vajon feltétlenül közigazgatási

hatalmi eszközökkel való rendezéssel lehet-e a felmerült kérdést elintézni?

Amennyiben lehetséges a kérdés társadalmi megállapodás vagy önigazgatású megegyezés útján való rendezése, a közigazgatási szerv el fog tekinteni a közigazgatási eszközök igénybevételétől és közre fog működni a nem-hatalmi eszközökkel, hanem az önigazgatású megegyezések és társadalmi megállapodás alapján való ügyintézés megvalósításában.

A társadalmiasulás folyamata a társadalmi-politikai közösségek közigazgatási szerveinek munkájában, nemcsak abban nyilvánul meg, hogy tartózkodnak minden olyan esetben a hatalmi eszközök alkalmazásától, ahol társadalmi alapon önigazgatási módszerekkel lehetséges kialakítani a megfelelő megoldást. A közigazgatási szerveknek felügyeleti és ellenőrzési funkciói nemcsak a törvényes rendelkezések betartása feletti őrködés, hanem kimondott törvényes meghagyás alapján kötelesek felügyeletük eredményeiről értesíteni a társult munkaszervezet megfelelő szerveit és társadalmi-politikai szervezeteit. Ezáltal erősítik az önigazgatást és az önigazgatási ellenőrzést és társadalmi önvédelmünket.

A közigazgatási szervek nemcsak a tervezés folyamatában, a tervek összehangolásában véglegesítésük előtt, valamint a meghozataluk előkészítésének szakaszában vesznek részt, de a meghozataluk után a megvalósítás és az esetleges további tervezésben a közigazgatási szervek, mint a társadalmi-politikai közösségek szakosított szolgálatai a tényleges lehetőségek és szükségletek feletti áttekintésük alapján, s általában értesültségük alapján hathatósan segítik a tervezés folyamatát a TMASZ-okban, ahol a tervezés döntő része megy végbe, de ugyanakkor részt vesz a társult munka minden szervezetének tervezési folyamatában is.

Az államgépezet demokratizálását jelentette a kettős állami végrehajtó szervek bevezetése. Ezzel kapcsolatban E. Kardelj (idézett mű, 173. oldal) megjegyzi: „Nálunk a ‚kormányt' a szó parlamenti értelmében valójában a JSZSZK Elnöksége és a Szövetségi Végrehajtó Tanács együtt alkotja, világosan elhatárolt hatáskörrel. Ugyanez vonatkozik a köztársaságokra és tartományokra is."

De az államgépezet demokratizálását lényegesen, nemcsak az 1974-es alkotmányos rendszerrel bevezetett és az állami végrehajtó szervekre vonatkozó újítások jelölik. Lényeges az a körülmény is, hogy az állami végrehajtó szervek és általában az egész államgépezet a küldöttrendszerű szocialista politikai rendszer része, hogy a küldötti testületek államgépezete. Ezért hangsúlyozza E. Kardelj: „Nálunk azonban a politikai erő nem összpontosul sem a JSZSZK Elnökségében, sem a Szövetségi Végrehajtó Tanácsban, hanem a küldöttrendszerű képviseleti testületben, de még csak nem is benne magában, hanem úgy jut kifejezésre, hogy kapcsolatban áll az egész társadalmi struktúrával. Itt mindenképpen a Jugoszláv Kommunista Szövetség sajátos eszmei és politikai vezető szerepétől eredő viszonyokra is... Mindebből kitűnik, hogy a végrehajtó tanácsoknak állandóan együtt kell működniük és konzultálniuk az egész társadalmi struktúrával, amely a decentralizált politikai erő letéteményese.

Ezenkívül támaszkodniuk kell a társadalom egész alkotói tudományos potenciáljára, éspedig nemcsak arra a részére, amely közvetlenül be van kapcsolva az állami közigazgatás rendszerébe. És végül, a végrehajtás sem lehet pusztán az önmagába zárkozó állami közigazgatási szervek ügye, hanem átfogó ellenőrzése alatt kell hogy álljon. Igaz, hogy ez az ellenőrzés nem csorbíthatja meg a végrehajtó tanács, illetve a közigazgatási szerv hatáskörét, sem pedig a döntéshozatalban való önállóságát, még kevésbé a küldöttrendszerű képviseleti testület előtti közvetlen felelősségét . . ." (Idézett mű, 173. és 174—175. oldal.)

Az államgépezet további demokratizálását jelölik a társadalmi szaktanácsok kezdeti gyakorlata is. A társadalmi tanácsok létrehozása és működésük várható átfogóbb kiterjedtebb alkalmazása nem jelenti ezeknek a tanácsoknak állami szervvé való átalakítását és hatósági jogkörrel való felruházását, de a közigazgatási szervek önálló felelősségének csorbítását sem. Arról van szó, hogy az ilyen tanácsok a társadalmi ellenőrzés, véleménynyilvánítás és a társadalmi tényezők befolyásának megfelelő eszközeinek bizonyultak az állami gépezet megfelelőbb működése kialakításában.

E. Kardelj igen kedvezően ítéli meg a társadalmi tanácsok kezdeti eredményeit, de szükségesnek tartja más hasonló intézmény létrehozásának lehetőségét megvizsgálni politikai rendszerünk továbbfejlesztése érdekében. Ezzel kapcsolatban többek között megjegyzi: „. . . az utóbbi években néhány társadalmi tanácsot hoztunk létre, amelyek a küldöttrendszerű képviseleti testület és a végrehajtó szervek, illetve közigazgatási szervek, valamint a társadalmi struktúra egyéb alkotó tényezői hatékony összekapcsolódási formájának bizonyultak. Ezek a tanácsok, azonban nyilvánvalóan nem az egyetlen szükséges forma rendszerünkben. Ezt a kérdést tehát tanulmányoznunk kell politikai rendszerünk továbbfejlesztésének munkálatai során, mindenképpen szem előtt tartva, hogy ez a rendszer demokratizálásának egyik formája." (Idézett mű, 175. oldal.)

A politikai pártok nélküli demokrácia rendszerének kiépítése

Jugoszlávia önigazgatású demokráciájának politikai rendszere a küldöttrendszer bevezetésével, mint olyan rendszer bevezetésével, amely jobban idomul az alapvető termelési viszonyhoz, mind jobban fejezi ki alapvető osztálytartalmát, mint saját adottságainkban megvalósuló proletárdiktatúránk formáját is, de egyben a megvalósult forma demokratikus jegyeit is.

Forradalmunk múltbeli tapasztalataiból kiindulva, de fejlődésünk közvetlen múltbeli és a soron következő éveinek előirányzataira támaszkodva, E. Kardelj találóan leszögezhette (idézett mű „Az önigazgatási érdekek demokratikus pluralizmusa a demokratikus politikai rendszer új formája" című III. fejezetben, 85. oldal): „A szocializmus el sem képzelhető de-

mokrácia nélkül. Nem haladhat előre, ha nem bontakoznak ki az emberek közötti demokratikus viszonyok. A szocialista társadalomnak azonban a demokrácia azért kell, hogy a szocializmus javára váljon, nem pedig azért, hogy fegyver legyen a szocializmus ellen. Ezért kell ragaszkodnunk demokráciánk osztály jellegéhez. Ez pedig csakis azt jelenti, hogy magában a demokrácia rendszerében biztosítjuk a többi dolgozóval szorosan egybekapcsolt munkásosztály érdekeinek elvitathatatlan elsőbbségét, tovább azt, hogy a demokrácia hozzáférhető legyen mindenki számára, aki elismeri ezt a tényt."

Aligha találunk önigazgató társadalmunkban embert, aki nem nézett volna szembe társadalmi ellentmondásaival, aki előtt ne lenne világos, hogy ellentmondásos társadalomban élünk. Valójában az önigazgatói döntéshozatal leggyakrabban a felmerült ellentmondások áthidalását, vagy feloldását szolgáló legmegfelelőbb megoldás megtalálása és elfogadása. A kérdés csak az, milyen úton jutunk el a megfelelő megoldáshoz, vajon a megoldást monopolizálja-e egy vagy több politikai szervezet, vagy a közvetlen érdekeltek bevonásával és tevőleges részvételével történik a megoldás körvonalazása és megvalósítása?

A mi esetünkben az önigazgató dolgozó és még inkább a dolgozók, akik társították munkájukat saját érdekeik szószólói, nem veszik igénybe külön politikai szervezet és annak hatalmi gyakorlás igényét. Így nem politizálódik a felmerült igény és ellentmondás, hanem a maga valós méreteiben, mint gazdasági, szociális, kulturális, vagy más természetű kérdés merül fel.

A politikai rendszer lehetőségeiről, hogy a politikai szervezettség kiküszöbölésével az önigazgatói szocialista demokrácia a küldöttrendszerrel gazdagodva mindinkább közvetlenül oldja fel az ellentmondásokat és szerezzen érvényt a lehetőségek határain belül a felmerült érdekeknek, E. Kardelj (idézett mű, 90. oldal) a következő módon fogalmazza meg az érdekek sokrétűségét, pluralizmusát és a kérdések politizálása helyett, a közvetlen demokratikus elintézési módjának előnyét:

„Az említett összeütközések és nézeteltérések azonban nem a hatalomért folyó politikai harcban rendeződnek el, hanem az önigazgatási demokrácia rendszerében. És éppen az önigazgatási demokrácia a legalkalmasabb az ellentétek és a különbségek kiegyenlítésére, mert keretében — a többpártrendszerű demokráciától eltérően — a politika azonosul az adott önigazgatási közösérdekűségben megnyilvánuló önigazgatási érdekek hiteles tartalmával. Eszerint az ilyen „politikai pluralizmus" zavartalanul kifejezésre juthat az önigazgatási érdekek pluralizmusának formájában, azaz magának a szocialista önigazgatásnak és az önigazgatási demokratikus küldöttrendszernek demokratikus viszonyaiban és szükségtelen, hogy politikai pártok alakításában keresse érvényesülését."

Amikor az érdekek sokfélesége, illetve pluralizmusa szóba kerül saját adottságainkban, van aki meghökken, mert csak elvben könyvelte el, hogy szocialista társadalmunk ellentmondásos, de a felmerülő érdekek

magukon hordják társadalmunk osztály jellegét és az érdekek összehangolásának és a végeredménynek is osztály jellege van. Ezért mondja ki E. Kardelj kategorikusan (idézett mű, 85. oldal): „Ezért az önigazgatási demokrácia nem lehet más, mint csak a munkásosztály, a dolgozó nép és a polgárok érdekeinek sajátosan megszervezett önigazgatási pluralizmusa. Ugyanis a politikai pártok, bármennyire demokratikusak is, s velük együtt az összes demokratikus polgári rendszerek sohasem képesek kifejezésre juttatni a sokféle közérdekűséget, így hát a konkrét ember akaratát sem, aki számos egyéni és társadalmi érdek megtestesítőjeként lép fel."

Az említett sokféle közérdekűséget nehéz áttekintően felsorolni. Erre vonatkozóan E. Kardelj a már idézett tanulmányában úgy vázolja ezeket az érdekeket, hogy (magyar kiadás, 83—94. old.) hat alapcsoportba sorolja őket, amire ez alkalommal csak utalunk.

Akármennyire is, hangsúlyozni kell a közvetlen érdekek kifejezésének fontosságát és azok minél demokratikusabb formában való összehangolását, minden érdeket csak azért, mert közvetlenül kifejezett, még nem lehet összehangolni, és nem is kell figyelembe venni. Ezért az önigazgatási döntésfolyamatot nem lehet a spontaneitásra és valamiféle automatizmusra bízni. Lényeges szerepe van és ennek a szerepnek növekedni kell a jövőben a szocialista elvek mércéjeként való alkalmazása, az érdekek pluralizmusának összehangolása folyamatában. Edvard Kardelj ezt a körülményt a következő módon fogalmazza meg (idézett mű, 157. old.):

„... Egyetlenegy rendszer, így a mi társadalmi-politikai rendszerünk, ezzel a küldöttrendszer sem működhet sikerrel magától, ha nem támaszkodik a társadalom szubjektív tényezőinek teljes tudatos alkotóerejére A küldöttrendszerben éppúgy, mint a társadalom esetében általában, a spontaneitás és az automatizmus nem pótolhatja a társadalom szervezett alkotóerejét."

Ezért várható, hogy társadalmunk szocialista tudatának szervezett tényezői nem maradnak intézményesített vonatkozásban sem a társadalmi folyamatok szabályozásának felszínén. Előreláthatólag már 1978-ban szervezettebben épülnek be majd küldöttrendszerünkbe, de egész önigazgatású szocialista politikai rendszerünkbe is.

Az önigazgatás és az állam mint dialektikusan kapcsolt és egymást kiegészítő jelenség a JSZSZK politikai rendszerének mai fejlődési szakaszában

Az állam szerepének ködösítésével napjainkban is nemegyszer találkozhatunk. Századunk második felében ez leggyakrabban olyan fogalmazást ölt, amely szerint a sikeres szocialista forradalom következtében kiépült proletárdiktatúra államát tovább kell fejleszteni valamiféle demokrácia államává. Ez esetben a forma és a tartalom felcseréléséről van

szó, arról, hogy mindaddig, amíg államról beszélhetünk, az az osztálydiktatúra megvalósulását is jelöli, amit a fokozatosan elhaló proletár állam által többé vagy kevésbé demokratikus módszerekkel valósítható meg az osztályerőktől és a társadalmi körülményektől függően.

A szocialista Jugoszláviában, ahol a proletariátus államának elhalása elméleti és gyakorlati kérdésként három évtizede napirenden van, s különösen az önigazgatás, mint az elhalás folyamatának megtalált tartalma és formája bővítette ismereteinket, nem jelentkezett nagy méretű ingadozás a proletárállam szerepét és jellegét illetően. Erről a kérdésről már kifejtett formában az 1958-ban meghozott JKSZ Programja értekezik. A két évtizeddel ezelőtt leszögezett tételek ma is helyeseknek bizonyultak. A későbbi ismereteink csak kiegészítették, de nem cáfolták meg az 1958-as tételeket. Azok is, mint ismeretes, két káros és elfogadhatatlan az állam szerepével kapcsolatos nézetről beszélnek, amelyek az állam szerepét a szocialista társadalmi viszonyok építésében hol etatista, hol anarchista irányban igyekeznek eltorzítani. De ennek következtében, a JKSZ Programja az állam szerepét a szocialista társadalmi viszonyok építésében egyáltalában nem, mint valamiféle szükséges rosszat tárgyalja. Kertelés nélkül hangsúlyozza annak forradalmilag indokolt, nagy jelentőségű szerepét, amennyiben a társadalmilag indokolt keretek között mozog hatalmi kényszerhatása és ha valóban, mint elhaló állam a maga módján szolgálja a társult munka leendő társadalmának közelítését. Valójában az önigazgatás és az állam erőszakszervezete dialektikusan kapcsolt viszonyban van, egymást kiegészítik politikai rendszerünk megvalósulásában és fejlődésében.

Ezt az eszmei közelítést és társadalmi gyakorlatot összegezi E. Kardelj a JKSZ KB Elnöksége 1977. június 13-án megtartott 30. ülésén megtárgyalt tanulmányában, amikor többek között kifejti (magyar nyelvű kiadás, 172. oldal): „A Kommunista Szövetség és társadalmunk kitartóan harcolt az önigazgatás fejlődéséért és egységes társadalmi rendszerré való integrálódásáért. E folyamatban egyben az államnak, mint erőszakszervezetnek az elhalási folyamatát is láttuk. De ezt a távlati elképzelést szem előtt tartva, sem a Kommunista Szövetség, sem társadalmunk soha sem ringatta magát abban az illúzióban, hogy az állam és az állami kényszer szerepe mellékes vagy jelentéktelen mozzanata politikai rendszerünknek. Ellenkezőleg, tudatában voltunk annak, hogy ez a szerepe lényeges előfeltétele a szocialista önigazgatású társadalom fejlődésének, tehát a mi politikai rendszerünknek is szavatolnia kell. E tekintetben alkotmányunk igen szabatos mind e szerepet, mind pedig e szerep megvalósítását szavatoló intézményeket és viszonyokat illetően. Ezeket az alkotmányos megoldásokat ki kell munkálni, és politikai rendszerünkre vonatkozóan konkretizálni kell."

A politikai rendszer fejlesztésének közvetlenül megvalósításra váró elemei

Önigazgatású szocialista demokráciánk fejlesztésének gyakorlata, mint Jugoszlávia társadalmi adottságaiban megvalósuló proletárdiktatúránk sajátos formájának gyakorlata napirenre tűzte az egyes új alkotmányos intézmények viszonyának és működésének pontosabb meghatározását. Így a köztársaságok és tartományok megállapodásainak az eddigi tapasztalatok szerint igen lassú megkötése és meghatározott esetekben további lassú megvalósítása. Ez valóban az átfogó társadalmi-politikai közösségek érdekeinek összehangolásának folyamatát jelenti, aminek eddigi fogyatékossága — erre utalnak az eddigi elemzések — az, hogy létrejöttében nem vettek részt kellőképpen társadalmunk szubjektív erői a Kommunista Szövetség vezetésével és az alapvetően érintett társult munka szervezetei. Ennek hátrányát Vajdaság társult munka szervezetei is közvetlenül kénytelenek voltak tapasztalni, mint például a kőolaj kitermelésére és feldolgozására vonatkozó, meg a mezőgazdaságra, és az élelmiszeriparra vonatkozó megállapodás létrehozása esetében.

A jövőben világosabban kell meghatározni a JSZSZK Elnöksége és a Szövetségi Végrehajtó Tanács egymás közti viszonyát, vagyis szövetségi államunk két politikai végrehajtó szervének feladatkörét, és mindkettőnek viszonyát az új küldöttszkupstinába. Ez vonatkozik az átfogóbb társadalmi-politikai közösségekre is, a szocialista köztársaságokra és a szocialista autonóm tartományokra is. Itt is a köztársaságok elnökségének és végrehajtó tanácsának egymás közti és mindkettőjük viszonya a köztársaság, illetve a tartomány, küldött-szkupstinája közötti viszony pontosabb meghatározására van szükség.

Várható a közigazgatás helyzetének változtatása politikai rendszerünk további fejlesztése során. Mégis, az 1974-es alkotmányos rendszerrel létrehozott küldöttrendszer eddigi tapasztalatai állnak politikai rendszerünk vizsgálatai központjában. Ezzel kapcsolatban meg a szocialista társadalmi tudat szervezett erőinek, a társadalmi-politikai szervezetek, de különösen a Kommunista Szövetség megfelelőbb szerepének biztosítása politikai rendszerünkben igényelt jobb rendezést. Ezért politikai rendszerünk továbbfejlesztésében a küldöttrendszerre vonatkozó újabb szabályozások a legsürgetőbbek. Ez segíti elő majd, hogy az intézményesített keretek tartalmi-magatartási tényezői is hozzájáruljanak politikai rendszerünk fejlesztéséhez.

Rezime

Klasni sadržaj i razvojne tendencije političkog sistema SFRJ

U razmatranju svoje teme rad polazi od samoupravne socijalističke demokratije kao oblika savremenog političkog sistema SFRJ i suštinskih veza diktature proletarijata i smoupravne socijalističke demokratije. Između ostalog ukazuje se na karakteristike samoupravne socijalističke demokratije kao aktivne, neposredne, stvaralačke, masovne i stvarne demokratije. Posebno rad naglašava da je samoupravna demokratija udruženog rada osnovna i atribut socijalističke demokratije. Autor u nastavku tretira i društvenu osnovu i ispoljavanje antidemokratskih snaga kao i važnost uticaja i uloge subjektivnog socijalističkog društvenog faktora u socijalističkoj demokratiji.

Rad obrađuje proces daljeg podruštljavanja političkog odlučivanja i dalju evoluciju funkcija društveno-političkih zajednica. Posebno se tretira izrastanje delegatskog sistema u oblik samoupravne integracije društveno-političkog sistema SFRJ. Pošto autor obrađuje pitanja dalje demokratizacije državnog mehanizma i izgradnje sistema bezpartijske demokratije, svoja razmatranja završava tretiranjem samoupravljanja i države kao dijalektički povezane i komplementarne pojave na savremenoj etapi razvoja političkog sistema SFRJ.

Zusammenfassung

Klasseninhalt und Entwicklungstendenzen im politischen System der SFRJ

Bei der Bearbeitung seines Themas geht der Autor von der selbstverwaltenden sozialistischen Demokratie als Form des zeitgemässen politischen Systems der SFRJ, sowie von der wesentlichen Verbindungen der Diktatur des Proletariats und der selbstverwaltenden sozialistischen Demokratie aus. Unter anderem charakterisiert er die selbstverwaltende sozialistische Demokratie als eine aktivne, unmittelbare, schaffensfähige, wirkliche Demokratie der Massen. Insbesonders werden wir darauf aufmerksam gemacht, dass die selbstverwaltende Demokratie assozierter Arbeit als Grund und Attribut der sozialistischen Demokratie gilt. Ausserdem behandelt der Autor die gesellschaftliche Grundlage und die Erscheinung antidemokratischer Kräfte wie auch die Wichtigkeit der Einflüsse und die Rolle des subjektiven sozialistischen gesellschaftlichen Faktors in der sozialistischen Demokratie.

Ferner berücksichtigt der Autor den Prozess weiterer Vergesellschaftlichung des politischen Entscheidens und die weitere Evolution der Funktionen gesellschaftlich-politischer Gemeinschaften. Betont wird besonders das Auswachsen des Delegatsystems in die Form selbstverwaltender Integration des gesellschaftlich-politischen Systems Jugoslawiens. In Anbetracht dessen, dass der Autor die Frage der weiteren Demokratisierung des Staatsmechanismus und des Ausbaus des Systems der parteilosen Demokratie stellt, betrachtet er Selbstverwaltung und Staat zum Schluss als dialektisch verbundene und komplementäre Begriffe in der zeitgemässen Etappe der Entwicklung des politischen Systems der SFRJ.